

CITATION: 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı, 9-11 Nisan 2018, İstanbul-TÜRKİYE

ISBN: 978-605-2132-21-0

DOI: 10.21733/ibad.412355

KÜRESELLEŞME VE DEMOKRASİ SARMALINDA KATILIMIN YENİ ANLAMI **SİNEM ŞAHNAGİL¹**

Özet

Dünya’da ekonomik, kültürel, toplumsal açılardan bir bütünleşmeyi ifade eden küreselleşme, fiili anlamda sınırların belirsizleşmesini beraberinde getirmiştir. Küreselleşme, farklı coğrafyalarda varlığını sürdüren devletler ve toplumlar arasındaki etkileşim ve iletişim seviyesini artırmış, karşılıklı bağımlılık olgusunu daha görünür kılmıştır. Teknolojik, güvenlik, çevresel, siyasi, kültürel ve demografik gibi çok boyutlu bir yapıya sahip olan küreselleşme, bilginin kullanımında meydana gelen artışla birlikte demokrasi kanalları üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. Söz konusu süreçte güç kazanan çoğulcu sivil toplum yaklaşımı bir taraftan bireysel özgürlüklere önem verirken diğer taraftan vatandaşların yönetime katılma ve etkileme imkânlarında artış yaşanmasını sağlamıştır.

Bir değer olarak evrensel nitelikte olan demokrasi, küreselleşme ile uyum sağlama çabaları sonucunda katılım mekanizmalarını yeniden tanımlamak durumunda kalmıştır. Ekonomik, siyasal, ideolojik, toplumsal sonuçlarıyla birlikte küreselleşme, oy verme eyleminin katılım için tek seçenek olma özelliğini ortadan kaldırmıştır. Yönetim sürecine doğrudan ve aktif katılımın önem kazandığı günümüzde, sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere birçok yönetim paydaşı geniş katılımcı demokrasi yapısının oluşumuna destek olmaktadır. Bu kapsamda katılım olgusu kent konseyleri, e-demokrasi/e-devlet uygulamaları gibi yeni mekanizmalarla yeni anlamlar kazanmaya başlamıştır.

Çalışmada, bilgi çağına geçişle birlikte katılım olgusunun salt oy verme üzerine kurulmuş yapısını terk ettiği ve katılımcılığı yönetsel süreçte etkin kılma noktasında yeni katılım mekanizmalarının hayata geçtiği tezi üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda çalışmanın amacı, vatandaşlara politikalara yön verme ve hesap sorma yolunu açan yeni katılım mekanizmalarını değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Demokrasi, Katılım

NEW MEANING OF PARTICIPATION IN THE GLOBALIZATION AND DEMOCRACY RELATIONSHIP

Abstract

Globalization, which expresses integration from the economic, cultural, social spheres in the world, has brought about the fact that the boundaries become indefinite in the actual sense. Globalization has increased the level of interaction and communication between states and societies that have persisted in their existence in different geographies, and the phenomenon of interdependence has become more visible. Globalization, which has a multidimensional structure such as technological, security, environmental, political, cultural and demographic, has begun to be influential on democratic channels as well, with the increase in the use of knowledge. While the pluralistic civil society approach that gained strength in this process gave importance to individual freedoms from the one hand, and from the other side increased the possibilities for the citizens to participate and influence the administration.

Democracy, a universal quality as a value, has had to redefine the mechanisms of participation as a result of efforts to conformance with globalization. globalization has removed the property of voting as the only option for participation. Today, when direct and active participation in the management process is important, many governance shareholders, especially non-governmental organizations, support the formation of broad participatory democracy. In this context, participation has begun to gain new meanings with new mechanisms such as city councils, e-democracy / e-government applications. In the study, it was emphasized that, with the transition to the information age, participation has left its structure based on voting only, and the new participation mechanisms have been passed on for effective participation in the management process. The purpose of study in this context is to evaluate the new participation mechanisms that give citizens the opportunity to direct policies and ask for an account.

Keywords: Globalization, Democracy, Participation

¹ Sorumlu yazar/Corresponding Author: Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi, Türkiye, s.sahnagil@gmail.com

GİRİŞ

Hayatın siyaset, ekonomi, teknoloji, kültür gibi hemen her parkurunda meydana gelen dönüşümleri ifade etme noktasında kullanılan küreselleşme kavramı, bilişim ve iletişim teknolojilerinin de gelişmesiyle birlikte sınırların birbirine yakınlığı bir sistemi meydana getirmektedir. Küresel özellik taşıyan yeni bir toplum ve kültür anlayışını ortaya çıkaran sistem, demokrasi kuram ve süreçlerine de doğrudan etki etmiştir. Erdağ ve Peker'e göre (2014: 212) küreselleşme, içsel sorunların sınırları aşarak küresel hale gelmesi karşısında söz konusu sorunlara getirilecek çözüm alternatiflerinin kurucu dış ögesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında küçülen bir dünyayı da ifade eden küreselleşme bir yandan güvensizlik hissi oluştururken diğer yandan demokratikleşme açısından olumlu etkiler yaratmaktadır. Küreselleşme ile birlikte demokrasi, küresel bir değer olma özelliği kazanmaktadır.

Demokrasi evrensel bir değer niteliği taşımakla birlikte, küresel ölçek ile temsili demokrasi uyumunun gerçekleştirilmesi gerekliliği, katılım olgusu kapsamında yeni arayışları ve mekanizmaları beraberinde getirmiştir. Oy kullanma eylemi temsili demokraside tek katılım aracı olma özelliğini kaybetmiş, vatandaşların siyasal ve toplumsal hayata aktif bir şekilde katılımını sağlayacak demokrasi anlayışı ağır basmaya başlamıştır. Özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve diğer toplumsal kuruluşları da içine alan çok aktörlü, geniş katılım anlayışına sahip bir demokrasiyle bilgilenme ve yeni katılım kanalları geliştirilerek vatandaşların sürece doğrudan eklenmesi amaçlanmıştır. Yönetim sürecindeki tüm aktörlerin uzlaşısını esas alan yönetim, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak vatandaşın mümkün olan her alanda demokratik karar alma süreçlerine katılımını sağlayan etkin bir katılım mekanizması oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde küreselleşme etkisiyle demokrasi olgusunun yaşadığı dönüşüm üzerinde durulmuş, söz konusu dönüşümün demokrasinin sacayaklarından biri olan "katılım" üzerinde meydana getirdiği değişim açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise değişen katılım olgusu ve özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi sonucu ortaya çıkan yeni katılım mekanizmaları ortaya konularak söz konusu mekanizmaların halkın karar süreçlerine katılımında ne derece etkin oldukları tartışılmaya çalışılmıştır.

1. DEMOKRASİ VE KATILIM İLİŞKİSİNİN KAVRAMSAL OLARAK İNCELENMESİ

1.1. Küreselleşme Kapsamında Demokrasi Kavramı ve Yaşadığı Dönüşüm

Küreselleşme, ülkeler arasında, dünya çapında yaygın olan ekonomik ilişki örneklerinin gelişmesi; sosyal, kültürel, siyasi, çevresel ve ekonomik açılardan küresel bütünleşmenin, entegrasyon ve dayanışmanın artması olarak açıklanabilmektedir. Dünyadaki birbirinden bağımsız özelliklere sahip toplumlar, devletler ve ülkeler arasında artan karşılıklı bağımlılık, dünyanın küresel bir köy hâline gelmesi, toplumlar arası olağanüstü bir etkileşim ve entegrasyon süreci olan küreselleşme, kapitalizmin gelişim evresinin en son geldiği süreç, hukuksal olarak olmasa da sanal olarak ve fiili anlamda sınırların kalkmasını ifade etmektedir. Aynı zamanda küreselleşme olayların, olguların, beğenilerin, kişilerin, kurumların ve daha birçok şeyin yeniden yorumlanmasıdır (Parlak, 2011: 273-274). Daha çok insanlar ve toplumlar arasındaki ilişkilerin etki alanını oluşturduğu küreselleşme, söz konusu etki alanından dolayı güvenlik, siyasi, teknoloji, kültürel, demografik vb. birçok boyuta sahip bir yapıyı oluşturmaktadır (Bayar, 2010: 26). Küreselleşmenin çok boyutlu yapısı çerçevesinde küreselleşen kavramların arasında demokrasi de yer almaktadır. Yaşanan yeni süreçle birlikte "insan haklarına saygı ve demokrasi küresel ahlakın baş standardı haline gelmiştir" (DPT, 2000: 56). Demokrasi kavramının yeniden düşünülmesini bir gereklilik haline getiren küreselleşme, bu alanda yeni anlayışların ortaya konulmasına kapı aralamıştır. Diğer bir deyişle birçok kesim tarafından savunulan liberal demokrasinin yaşadığı meşruluk krizinin çözümü için küreselleşme önemli bir basamak olmuştur (Erdağ ve Peker, 2014:215).

En genel anlamıyla halkın halk tarafından yönetimini ele alan demokrasi kavramı, halk anlamına gelen “demos” ve egemenlik anlamına gelen “kratos” sözcüklerinden meydana gelmektedir (Gözübüyük, 2003: 22). Atina sitelerinde yurttaşların yönetimin kararlarına doğrudan fikirlerini beyan ederek katılımı ile uygulanan doğrudan demokrasi örnekleri demokrasinin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Yıldırım, 1993: 15). Söz konusu dönemden sonra yaşanan tarihsel süreçte, ortaya çıkan yönetimde tek kişinin hâkimiyeti aşılıma çalışılmış, tek kişinin mutlak egemenliği Avrupa’da ilk olarak toprak soyluların yönetimde söz sahibi olduğu feodal sisteme yerini bırakmıştır. Bu sistemin ortadan kalkmasıyla birlikte güçlü merkezi krallıklara geçilmiş, tarımsal yapının, zanaat ve ticaretin gelişmesi burjuvazi ve işçi sınıfını beraberinde getirmiştir. Krallıklar ve burjuvazi arasında yaşanan çatışmalar sonucunda monarşiler yıkılmış ve klasik batı demokrasisine adım atılarak parlamentolu sistem uygulanmaya başlanmıştır (Tunç, 2008: 1116). Dolayısıyla tarihsel süreçte demokrasi, toplumların gelişme akıbetine göre farklı anlamlar üstlenmiş ve çeşitli şekillerde uygulamaya konulmuştur.

Günümüzde demokrasi kavramı hızlı nüfus artışı, sınırların genişlemesi gibi nedenlerle daha çok temsilciler aracılığıyla yürütülen temsili demokrasi formuna dönüşmüş durumdadır (Yıldırım, 1993: 15). Temsili demokrasi ise katılımın belirli aralıklarla gerçekleştirilen seçimlerle sınırlı kalması, temsilin uzmanlaşmış bürokratlara bırakılması gibi eleştiriler (Ceceli Köse, 2014: 90) sonucunda insanların eşitlik ve özgürlükler noktasında daha köklü ve gelişmiş bir katılım talebi ile karşı karşıya kalmıştır. Söz konusu talep daha katılımcı ve eşitlikçi bir demokrasi arayışını beraberinde getirmiş, ek olarak küreselleşme süreci gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin de etkisiyle siyasal katılımın artırılması, yönetimin şeffaflaşması, yönetimde açıklık, hesap verebilirlik gibi yeni demokrasi değerleri ortaya çıkarmıştır (Dursun, 1998: 158). Bu kapsamda küreselleşme, demokrasini gelişmesine katkı vermenin yanında demokratikleşmeyi sekteye uğratacak anlayışlarında zayıflamasını sağlamaktadır (Erdağ ve Peker, 2014: 216). Bu noktada temsili demokrasinin eksikliklerini gidermek amacıyla müzakereci demokrasi anlayışına dönüşüm yaşanmaya başlamıştır.

1.2. Demokrasi ve Katılımın Yeni Anlamı

Demokrasinin belirleyici unsurlarından biri olan katılım, en genel anlamıyla yönetilen kesimin siyasal ve yönetsel süreçler içerisinde yer alabilmesi ve kararların oluşumunu yönlendirebilmesidir (Çitçi, 1996: 9). Sadece siyasal sistem çerçevesinde bir sorun alanı olarak değerlendirilemeyecek olan katılım, aynı zamanda yurttaş olmanın önemli bir ölçütü ve göstergesi özelliği taşımaktadır (Eroğlu, 2006: 192). Katılım; *“bireylerin kendileri ile ilgili, onları etkileyen fiziksel çevreler, programlar ve kurumlar düzeyinde üretilen kararlarda yer almaları ya da belirli bir çevrenin planlanmasında, bir program ya da sonucun oluşturulmasında kendileriyle işbirliğine gidilebilmesi”* olarak da tanımlanmaktadır (Kaypak, 2011: 137). Demokrasi duygusu ve bilincinin geliştirilmesinde önemli etkenlerin başında gelen katılım, vatandaşlara karar alıcıları etkili şekilde denetleme ve hesap sorma imkânı tanımaktadır. Katılım ile politika yapma sürecine dâhil olan vatandaşlar, alınan kararları ve uygulanan politikaları bu yolla değerlendirebilmekte ve politikalara müdahale edebilmektedirler.

Demokrasi amacı taşıyan katılım olgusu, iyi bir yönetsel sistemin oluşturulması ve çıkar çatışmalarının en aza indirilmesinde de önemli bir araçtır. Katılım mekanizması ile yöneticilerin karar alma süreçleri kamuoyunun bilgi sahibi olması sağlanarak gerçekleştirilmekte, bu yolla vatandaşın siyasal sisteme yabancılaşmasının önüne geçilmektedir. Yönetim daha fazla vatandaşın sürece katılmasını sağlayarak eşitlik, denetim, meşruluk, etkinlik gibi işlevlerin yerine getirilmesini amaçlamaktadır (Demir, 2008: 44-45). Katılımın anlamını tam olarak karşılayabilmesi için biçimsel katılım olanaklarının sağlanmış olmasının yanı sıra vatandaşları söz konusu kanalları etkin şekilde kullanması ve kamu siyasaları üzerinde etkili olması gerekmektedir (Görmez ve Uçar Altınışık, 2011:38). Bu noktada katılımın temel argüman olarak kabul edildiği müzakereci demokrasi anlayışı, doğrudan demokrasi benzeri bir model

olarak (Tunç, 2008: 1113) günümüzde demokrasinin dönüşümünde yeni aşama olarak dile getirilmektedir denilebilir.

Bir yönetim biçiminde yer alan kurumların, özgür ve eşit bireyler arasında adil bir şekilde tesis edilen kolektif müzakere süreçlerini temel olarak oluşturulmasıyla karar alma süreçlerinde rasyonelliğin sağlandığı müzakereci demokrasi anlayışı (Korkmaz, t.y: 366), her türlü sorunun çözümünde karşılıklı görüşmeyi öncelemektedir. Müzakereci demokrasi, vatandaşların kendilerini ilgilendiren politikalardan ve kararlardan haberdar olduğu, bu konuda bilgi alışverişinde bulunabildiği ve siyasi süreçlere dahi olabildiği bir yaklaşımı ifade etmektedir (Tunç, 2008: 1125). Hemen her görüşün müzakere süreci içerisine alınmasını savunan müzakereci demokrasi, söz konusu görüşlerin taşıyıcısı olarak sivil toplum kuruluşlarını görmektedir (Tosun, 2001). Müzakereci demokrasi, gelişen dünya düzeninde toplumların yaşadığı sorunlar karşısında liberal demokrasinin çözüm bulmada yetersiz kaldığı ve meşruiyet sıkıntısı yaşadığı yönünde aldığı eleştirilere karşılık ortaya atılan alternatif bir model önerisi olarak ifade edilmektedir (Sitembölükbaşı, 2005: 139).

Liberal demokrasi, katılımı özgürlük ile özdeşleştiren, geniş toprak parçalarında yaşayan çok sayıdaki vatandaşın yöneticilerini seçim ile göreve getirdikleri temsil mekanizmasını temel alan ve çağdaş demokrasilerin çıkış noktasını oluşturan bir yaklaşımdır (Altınkök, 2015: 2). Temsil krizi yaşadığı iddia edilen Liberal demokrasinin aldığı eleştirilerin başında, belirli aralıklarla yapılan seçimler halkın yönetime katılımını sağlamakla birlikte, halkın kendilerini ilgilendiren kararların alınmasında büyük oranda etkili olmalarını sağlamaması yer almaktadır. Bu kapsamda temsilcilerin bakış açıları ve faaliyetlerinin halkın görüşleri ile uyuşmadığı durumlarda alınan kararlar da vatandaşların istek ve görüşlerinden farklı olmaktadır (Sitembölükbaşı, 2005: 140). Diğer bir eleştiri noktası liberal demokrasilerde temsilin ve siyasi partilerde politika yapmanın, profesyonelleşme sonucunda belirli bir grubun elinde tekelleşme riskini barındırmasıdır. Söz konusu durum katılım kapsamında pasif ve ilgisiz bir toplum yanında hesap verme ve sorma sorumluluğunun uygulama alanı bulamadığı bir kamu yönetimi görüntüsü ortaya çıkarmaktadır (Yıldırım, 1993: 23). Yönetim organlarının sadece çoğunluğu elde edenler tarafından kullanılması riski, liberal demokrasinin bireyi önceleyen yapısından dolayı toplumsal çıkarın ikinci planda kaldığı görüşü yine liberal demokrasiye yöneltilen eleştirilerden bazılarını oluşturmaktadır.

Küreselleşme ve devletin düzenleyici görevlerine yönelik tartışmaları izleyen yönetimden yönetişime geçiş olgusu, karar vermede etkili aktörlerin iletişim halinde olması gerektiği düşüncesini beraberinde getirmiş (Temiz, 2012: 202), çeşitli eleştirilere maruz kalan mevcut demokrasi algısı da söz konusu değişimden payını almıştır. Küreselleşmenin gelişmesi devlet, özel sektör ve sivil toplum ortaklığını temel alan, kolektif ve çok yönlü karar verme süreçlerini benimseyen, etkinlik, verimlilik, açıklık gibi ilkelere sahip olmakla birlikte demokrasi ve katılımcılığa saygıyı güvence altına alan yönetişimin gelişmesi gereksinimi doğurmuştur (Temiz, 2012: 202-203). Küreselleşme ile toplumsal dinamiklerde meydana gelen değişim karşısında demokrasinin değerleri ve kurumlarının yeni sorunlara çözüm sunabilecek dinamizmi koruması, değişen toplumsal koşullara uyum sağlayacak kavramsal dönüşümlerin gerçekleşmesine bağlı hale gelmiştir. Hızlı kentleşme, yeni teknolojilerin gelişmesi, sınırların silikleşmesi gibi toplumsal yaşama yönelik yoğun değişikliklerin yaşandığı bir dünyada, toplumun farklı kesimlerine ulaşabilen, güncel tartışmalara açılım sağlayabilen genelde demokrasinin özelde ise katılımın yeni bir forma dönüşmesi gerektiği görüşü ağırlık kazanmıştır (Yıldırım, 1993). Sorunların kamuya açık bir şekilde tartışılması, müzakerelerin belirli çerçevede dahi olsa halka açık olarak gerçekleştirilmesi, alınacak olan karardan etkilenen her kesimin müzakereye eşit olarak katılımının sağlanması ve katılımın herhangi bir dış baskı olmadan gönüllü olarak gerçekleştirilmesi önemli noktaları oluşturmaktadır. Mantık çerçevesinde uzlaşmayı hedef alan müzakere anlayışı, aynı zamanda halkın ortak çıkarını amaçlamaktadır (Altınkök, 2015: 14). Buna bağlı olarak devlet merkezli yönetimden birey ve toplum merkezli yönetime geçiş çabaları, politika oluşturma süreçlerinde çok aktörlü yapının sağlanması ve

katılımın hiyerarşik bir şekilde bağımlılık içermesinden ziyade eşgüdümlü bir eylem haline gelmesi bu kapsamda belirlenen yönetim amacına hizmet etmek adına çeşitli mekanizmaların oluşturulmasını da zorunluluk haline getirmiştir.

2. DEMOKRASİNİN DÖNÜŞÜMÜ İŞİĞİNDA YENİ KATILIM MEKANİZMLARI

Küreselleşme süreci ile birlikte çoğulcu sivil toplum anlayışının öne çıkması, siyasal ve yönetsel kararları etkileme imkânlarında meydana gelen artış gibi durumlar siyasal iktidarı sınırlayan ve daha demokratik yönetimlere uygun ortam hazırlayan gelişmeler olarak nitelendirilmektedir. Özellikle sivil toplum örgütleri ve vatandaşların yönetim uygulamaları aracılığıyla politika süreçlerinin parçası haline gelmeleri, devletin hizmet sunumunda daha duyarlı ve hesap verebilir bir yapı tesis etmesi açısından olumlu katkılar sağlamaktadır (Yılmaz, 2004: 262-263). Söz konusu durum klasik katılım yöntemlerinin (oy verme gibi) yetersiz kalmasına neden olmuş, daha aktif katılımı öngören yeni katılma biçimleri inşa ederek yurttaşların yönetimin aldığı kararları etkilemelerini, kendi taleplerini ve görüşlerini görünür kılmalarını sağlamıştır (Yalçındağ, 1996:131).

2.1. Siyasal Katılım Mekanizmaları

Vatandaşın devlet veya kamu yönetimine katılımını ifade eden siyasal katılım, oy vermenin yanında halk girişimi, protesto, sivil toplum örgütleri ile ortaklaşa politika izleme gibi birçok yöntemi içine alan ve toplum üyelerinin siyasal sistem karşısında benimsedikleri tutum, davranış, faaliyet ve eylemlerin tümünü ifade etmektedir. Korkut'a göre (2011: 10) siyasal katılım, özel kişilerin siyasal kişileri ve faaliyetleri etkilemek amacıyla giriştikleri yasal davranışlardır. Vatandaşların siyasal iktidar ve onun yetkilendirdiği görevlilerin kararları ve uygulamaları üzerinde etki ve denetim sahibi olabilmeyi ifade eden siyasal katılım, yönetim kavramı etrafında şekil alan ve yönetme eyleminin taraflarca paylaşımını ifade eden bir olgudur (Korkut, 2011: 11).

Demokrasinin dönüşümü çerçevesinde doğrudan demokrasi yaklaşımına destek çıkarlar parlamentoların toplum nezdinde güven kaybına uğradıklarını, doğrudan demokrasi araçlarının kullanımını daha yaygın hale getirerek temsili demokrasinin yaşadığı meşruiyet krizinin aşılabileceğini savunmaktadırlar. Siyasi katılımın sadece dört-beş yılda bir oy vermekle sınırlı olmaması, halkın fikir beyanını doğrudan yapabilecekleri, beğenmedikleri bir kanunun çıkmasını engelleyebilecekleri veya düzenlenmesini istedikleri konularda kanun teklif edebilecekleri bir ortamın oluşturulması siyasi katılımın doğrudan hale getirilmesi için önem arz etmektedir (Solak, 2008: 2-3). Bu kapsamda belirli sayıdaki seçmene imzalı dilekçeleri ile anayasa veya kanun değişikliği teklif etme hakkı veren "halk girişimi", seçmenlerin politikalar hakkında kabul veya ret yönündeki görüşlerini doğrudan ifade etmelerini sağlayan "ulusal veya yerel referandum" gibi mekanizmalar siyasal katılımın uygulamaya dönük yöntemlerinden bazılarını oluşturmaktadır. Ülkemizde zaman zaman başvuru referandum uygulamasının en yakın örneğini 16 Nisan 2017'de 1982 Anayasası'nın 18 maddesi üzerindeki değişikliklerin oylandığı anayasa referandumu oluşturmaktadır. Halkın değişiklikler üzerindeki görüşlerini doğrudan ifade edebildiği referandumda kabul edilen değişiklikte yer alan 101. Maddeye göre "Cumhurbaşkanlığına, siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüz bin seçmen aday gösterebilir" denilerek bir başka siyasal katılım mekanizması olan halk girişimi yöntemi cumhurbaşkanının belirlenmesi başlığı altında halka açılmıştır denilebilir. Her ne kadar doğrudan demokrasi araçları uygulamaya geçirilse de Kalaycıoğlu'na göre (2012: 73-74), Türkiye'de referandum olgusu iktidar partisinin girişimiyle uygulamaya geçen yöntemlerdendir. Seçmen girişimiyle ortaya çıkmayan referandumlar Türkiye'de temsili demokrasinin alternatifi olmayıp uzantısı olma özelliği taşımaktadır. Kamuoyunun nabzını tutmak yerine daha çok iktidarın aldığı kararların onanması amacıyla uygulanan referandumlar bu nedenle geniş kapsamlı bir uzlaşma kültürüne hizmet etmemektedirler. Bu kapsamda doğrudan demokrasiye en yakın şekilde uygulamaların hayata geçirilmesi Şen'e göre (2012: 82-83), referanduma konu

olan yasama işleminin hukuki niteliğine yönelik seçmen eğitimi başta olmak üzere oylama işleminin denetimi, objektifliği, oylamaya sunulacak konuların tartışılmasına siyasi parti grupları dışında sivil toplum örgütleri gibi farklı yönetim paydaşlarının da dâhil edilmesi önemli noktaları oluşturmaktadır.

Yine, demokratik sürecin işleyişi açısından gerekli olan faaliyetlerin bilgi iletişim teknolojilerinin geliştirdiği stratejilerle yürütülmesi olan e-demokrasi, vatandaşa bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak politikalara yön verme ve hesap sorma yolunu açmaktadır. E-demokrasi ile vatandaşların katılımını artırmak ve genişletmek için bilgi iletişim teknolojilerinin demokratik süreçlerde kullanılması sağlanmaktadır. Çetin'e göre (2010: 4) karar alınacak konu ile ilgili bilgilere vatandaşın kolay ulaşımını sağlayan e-demokrasi, vatandaşın bilgi toplamasına ve paylaşmasına geniş ölçüde imkân sağlamaktadır. Demokratik süreç için gerekli faaliyetlerin BİT'nin geliştirdiği stratejiler ışığında yürütüldüğü e-demokraside, vatandaşlar için kamusal meseleleri tartışacak müzakereci ortamlar yaratılmaktadır. İnternet üzerinden yürütülen siyasi kampanyalar, siyasi parti faaliyetleri, internet tabanlı örgütlenen sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri, e-oylama, e-mevzuat gibi alanlar e-demokrasinin uygulama alanlarını oluşturmaktadır.

E-demokrasinin vazgeçilmez şartlarından biri ülkede yaygın bir internet erişiminin sağlanmasıdır. Diğer bir önemli şart ise hem vatandaşların hem de seçilmişlerin katılıma önem veren bir kültürü benimsemiş olmalarıdır (Şahin vd., 2004: 257). Türkiye'de e-demokrasinin e-katılım, e-müzakere, e-lobilicik gibi araçlarla uygulama alanı bulduğu görülmektedir. Merkezi ve yerel düzeyde yetkili makamların web sayfaları aracılığıyla faaliyetlerinden vatandaşları haberdar etmeleri, vatandaşların şikayet ve taleplerini almaları, hizmetlere yönelik görüş anketleri düzenlemeleri gibi online uygulamalara başvuruları karar alma sürecini vatandaşlara daha erken açmaktadır ve katılımı artırarak daha geniş kitlelere ulaşılmasına yardımcı olmaktadır. Yine, Türkiye'de elektronik oylama, web siteleri ve e-posta hizmetleri aracılığı ile bilgilendirme yapma, forum sayfaları ile müzakereler yapma gibi uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de e-demokrasi için ulaşılacak son hedef olarak düşünülebilecek olan e-oylama aşamasına ise henüz geçilmemiştir.

2.2. Yönetimsel Katılım Mekanizmaları

Küreselleşmenin etkilerinden biri olarak bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi, demokrasi ile yönetilen toplumların sayısında artış yaşanmasına yardımcı olmakla birlikte hali hazırda demokrasi ile yönetilen toplumlarda da demokrasi standartlarının yükseltilmesine imkân sağlamaktadır (Şahin, 2006: 72). İletişim teknolojilerinin yaygın şekilde kullanılmaya başlanması siyasal, sosyal, kültürel vb. çeşitli alanlarda hizmet sunumu ve hizmetlere katılımı önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Birçok kamu hizmeti internet üzerinden verilmeye başlanmış, bu durum başta kırtasiyecilik olmak üzere bürokrasinin aksayan yönlerine çözüm alternatifini niteliği kazanmıştır. Ayrıca interaktif yöntemlerin geliştirilmesi halkın yönetime olabildiğince doğrudan ulaşabilmesini sağlayarak, politika sürecine katılımın artırılmasına hizmet etmektedir. Bu kapsamda daha iyi bir yönetim amacına ulaşmada özellikle internetin araç olarak kullanıldığı e-devlet ve e-belediye uygulamaları, gerek ülke genelinde gerekse yerel düzeyde katılımın yeni anlamı için önemli mekanizmaları oluşturmaktadır.

E-devlet, kamu yönetiminde istifade edilen birçok pratik ve yönetimsel uygulamanın bilgi ve iletişim teknolojileriyle elektronik ortamda sunulması hizmetidir (Şahin, 2007: 163). Kamu hizmetlerinin daha etkin, şeffaf ve hızlı şekilde sunulmasını, vatandaşa daha düşük maliyetlerle ulaştırılmasını ifade eden bir uygulama olarak e-devlet (Delibaş ve Akgül, 2010: 105), demokratik süreçlerin internet üzerinden gerçekleştirilmesi olan e-demokrasinin uygulama araçlarından birini oluşturmaktadır (Maraş, 2011: 122). Türkiye'de tek bir kimlik doğrulama işlemiyle tüm hizmetlerin ortak bir noktadan hızlı bir şekilde kullanıcıya ulaştırıldığı "E-Devlet Kapısı" uygulaması 18 Aralık 2008 tarihinden bu yana hizmet veren önemli bir platformdur. Günümüz itibarıyla 34.802.714 kayıtlı kullanıcıya sahip olan sistem, 2.326 hizmete erişim

sağlamakta ve 360 kurumu yönetim çerçevesinde bünyesinde barındırmaktadır (www.turkiye.gov.tr/).

E-devlet uygulamalarını yerel yönetimler düzeyinde gerçekleştiren bir diğer hizmet ise e-belediyeçiliktir. Online kamu hizmetlerinin yerele indirildiği e-belediye uygulamaları, temelde e-devlet düşüncesi ile benzer amaçlara sahiptir. Hizmetlerin bölgesel olarak etkinlik ve verimliliğinin artırılması, merkezi devlet aygıtları ile eş zamanlı yönetim ağının geliştirilmesi ile yerel halkın yönetimde daha aktif rol oynaması bu hedeflerden birkaçı olarak sayılabilir (Şahin, 2007: 167). E-belediyeçilik, en genel anlamıyla belediyelerin sunmakla yükümlü oldukları mal ve hizmetlerin, yöre halkına elektronik ortamda sunulması olarak açıklanabilmektedir. Belediye ile halkın elektronik ortamda iletişim kurmasını sağlayan söz konusu uygulama ile talep ve şikâyetler hızlı şekilde karşılık bulmaktadır (Alodalı, Tuncer, Usta ve Halis, 2012: 88). E-belediye uygulamaları ile her birey eşit biçimde sunulan hizmetlerden faydalanırken, aynı zamanda yerel yönetimlerin işleyişi hakkında bilgiye ulaşabilmektedir. Kentlerle ilgili olarak trafik ve yol yönlendirmeleri, aboneliklerde ve ödemelerde hız kazanımı, imar durumu hakkında bilgiye kolay erişimin sağlanması, belediye meclis kararlarının ilan edilmesi gibi hususlar; yerel halkın yönetimdeki etkinliğini teşvik etmektedir (Güler, Şahnagil ve Güler, 2016: 1396). Kurumsal tanıtım, resmi başvurular için bilgi ve belge sunumu, meclis kararlarının yayınlanması, stratejik planların yayınlanması, beyaz masa uygulaması, e-bilgi edinme, e-talep ve e-şikâyet formu gibi birçok uygulamayı web siteleri aracılığıyla halka sunan yerel yönetimler (Alodalı vd., 2012: 92), bütçe ve muhasebe işlemlerini de web tabanlı yazılımlarla desteklemektedirler.

Sonuç olarak bilgi iletişim teknolojileri (BİT), mekânsal ve zamansal uzaklıkları, sınırları engel olmaktan çıkardığı için kamu yönetimi ile iletişime geçemeyen halk kesimlerinin hizmet taleplerini ilgili kesimlere ulaştırabilmelerini sağlamaktadır. Bu özelliği ile BİT, kurumsal ve psikolojik sınırları ortadan kaldırarak, bireyi olası zaman ve mekân kısıtlarından kısmi olarak bağımsız kılmakta ve internet erişimine sahip bireylere kendini ifade fırsatı sunarak onları güçlendirmektedir. Bilgi kaynağı ve söylem sahibi olmak, politika aktörü olmanın zorunlu şartıdır. Dolayısıyla BİT, bireylere politika aktörü olma olanağı sunan bir araç niteliği taşımaktadır (Yerlikaya, 2015: 34). Vatandaş tercihlerinin belirlenmesi, bilgi paylaşımı, herhangi bir konuda hâkim görüşün ortaya konuşması, politika müzakeresi, kamuoyu düşüncesinin çerçevelere hapsedilmeden ifadesi BİT tabanlı katılım uygulamaları sayesinde mümkün olmaktadır (OECD, 2003: 77). Tüm bunların yanı sıra e-devlet uygulamalarının güçlü yanları olduğu gibi şüphesiz zayıf yanları da mevcuttur. Başta ekonomik güçlük ve nitelikli insan kaynağı olmak üzere; eğitim, teknolojik altyapı gibi birçok faktör e-devlet politikasının uygulamaya geçmesinde etkili olmaktadır. Bunların yanı sıra toplumun sosyo-ekonomik yapısı, konu ile ilgili politik kararlılık, devlete duyulan güven, merkeziyetçilik veya yerinden yönetime ne kadar ağırlık verildiği gibi durumlar yine BİT konusundaki politikalara etki eden faktörlerdendir (Balcı ve Kırılmaz, 2009: 47). Katılımcılık açısından kayda değer bir altyapı sağlayan e-devlet uygulamaları sınırlı da olsa katılımcılığı olumsuz etkileyebilecek risklerde içermektedir. E-devlet ile geliştirilen ileri kimlik tanımlama, kayıt tutma ve izleme imkânları, bireylerin kendi rızaları dışında izlenmesi riskini doğurmaktadır. Her ne kadar katılım olgusu açıklık gerektiren bir eylem olsa da, bireyler için izlenme veya fişlenme algısı oluştuğunda bu durum katılımcılık için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Yerlikaya, 2015: 44-45). Ayrıca, BİT tabanlı uygulamaların kullanımında BİT'e erişim olanağı ve bu teknolojileri kullanma yeteneğinin bulunması ayırıcı bir özellik niteliği taşımaktadır. Teknoloji kullanımının daha çok gençler arasında yaygınlık göstermesi, BİT tabanlı şekillenecek olan sosyal ve ekonomik yaşam karşısında yaşlı kesimin dışlanması ve zor durumda kalması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır (Yerlikaya, 2015: 39). Dolayısıyla söz konusu mekanizmalar için gerekli yasal mevzuatın iyi düzenlenmesi, altyapının olabildiğince yaygın hale getirilmesi, halkın kullanım ve katılım yöntemleri hakkında bilgilendirilmesi gibi noktalar hesap verebilir ve şeffaf bir katılımın daha yüksek oranda gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.

Yönetmelik katılım kapsamında küreselleşme ve demokrasinin dönüşümü ile hayata geçen bir diğer katılım mekanizması “Kent Konseyleri”dir. 1992 yılında Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen Rio Zirvesi’nde gündeme gelerek “Yerel Gündem 21” adıyla uygulamada yer bulan mekanizma (Önder ve Güler, 2016: 883), 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 76. Maddesinde öngörülmüş, demokrasi ve katılım olgusunu işlevsel hale getirmeye çalışan bir oluşum misyonu üstlenmiştir. Aksu’ya göre (2008: 44) kent konseyleri yerel toplumu temsil eden bütün güç odaklarını, söz hakkı bulunan bütün toplum kesimlerini bir araya getiren özgün ve bilimsel bir düşünce ve stratejik planlama platformu olarak düşünülmüştür. Özdemir’e göre ise (2011: 31) kent konseyleri yerelde bir vizyon belirlenmesi açısından ortak bir düşünce oluşturarak yönlendirici bir işlev üstlenmektedir. Söz konusu bölgede meydana gelen problemlerin çözümü noktasında hemşehrilik hukuku etrafında birleşmeyi sağlayan kent konseyleri, bu fonksiyonları hayata geçirirken sürdürülebilir kalkınma amacını ön planda tutan demokratik yapılardır. Kent konseylerinde üzerinde görüşülen ve ortak bir karara varılan maddeler, o belediyenin ilk meclis toplantısında gündeme alınmaktadır. Bu durum katılımın boyutlarını ortaya koymakla birlikte Emrealp’e göre (2010: 12) bu noktada belirtilmesi gereken husus, kent konseyi tarafından uzlaşılan kararların, görüşlerin meclis için bağlayıcı olmaktan ziyade öneri niteliği taşıması ve uygulama mecburiyeti getirmemesi etkinlik açısından problemler yaratmasıdır. Bu kapsamda konsey kararlarının mecliste görüşülüp görüşülmediğine yönelik bir denetim mekanizmasının oluşturulması veya bu hususa 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda yer verilerek mevzuat ile desteklenmesi, aynı zamanda yereldeki yönetim aktörleri olan Konsey üyelerinin katılım konusundaki istekliliğini artıracaktır. Bunun yanında gençler, kadınlar, engelliler gibi toplumun birçok kesimine yönelik çalışmalar yapan Konseylerin saptadığı yerel taleplere ilk elden cevap verilecektir.

Yine 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 13 maddesinde düzenlenen “Hemşehri Hukuku”, kentte yaşayan vatandaşların küreselleşmeyle gündeme gelen yönetim ilişkisi çerçevesinde hareket etmelerinin alt yapısını meydana getiren düzenlemelerden birini oluşturmaktadır. Buna göre *“herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur”* (5393, md. 13) ifadesine yer verilmiştir. Bu kapsamda hemşehrilik bilincini geliştirmek ve katılımı sağlamak amacıyla hemşehri dernekleri kurulmakta, semt danışma merkezleri (SEDAM) faaliyete geçirilmektedir. Hemşehri dernekleri, hemşehriler arasında yardımlaşma ve dayanışma sağlamak, onları bir amaç etrafında yönlendirmek adına kurulmakta, hemşehriler arasında iletişim ağını güçlendirerek kentte tutunabilme, iş ve konut bulabilme, kültürel kimliklerini koruma, kamuoyunu etkileyebilme ve baskı gücü oluşturabilme gibi misyonları gerçekleştirme olanağı sağlamaktadır (Terzi ve Koçak, 2014: 142). Uygulamada belediyelerin danışma büroları olarak faaliyet gösteren SEDAM’lar ise aile planlaması danışmanlığı, ev ekonomisi, özürülülerin eğitimi, gönüllü avukatlık gibi hizmetlerin küçük ölçekte sunulması bunun yanında halka yakınlık, belediye ve halk arasında karşılıklı iletişime olanak sağlaması gibi unsurları bünyesinde barındırmaktadır (Yalçındağ, 1996: 144-145). Halkın istek ve beklentilerini göz önüne alarak hareket eden SEDAM’lar, mali ihtiyaçlarını o bölgedeki sivil toplum örgütleri aracılığıyla karşılamaktadır. Yine mahalle kurulları, halk kurultayları, beyaz masa uygulamaları, kamuoyu yoklamaları gibi yöntemler yönetmelik katılım alanında yeni anlamlar kazanan mekanizmaları oluşturmaktadır.

SONUÇ

Geçmişten günümüze demokrasinin yaşadığı dönüşümle birlikte birçok ülke, katılımcı demokrasinin gerekleri ışığında katılım mekanizmalarını revize etmek durumunda kalmıştır. Yönetilenlerin politika süreçlerine her fırsatta dâhil olmalarını sağlayacak mekanizmaların hayata geçirilmesi, küreselleşme ile birlikte daha çok gündeme gelen müzakereci demokrasi modelinin birincil amacı haline gelmiştir. Karar alma süreçlerinde etkili olma yönünde taleplerin daha görünür olduğu günümüz bilgi çağında vatandaşlar, gerek siyasal gerekse

yönetimsel kararları etkileyebilen öznel konumunu almıştır. Bu durum aynı zamanda vatandaşların, kamu politikalarının yürütülmesinde sorumluluk duygularında artış yaşamasını sağlamıştır. Yine küreselleşmenin beraberinde getirdiği yönetimden yönetişime geçiş olgusu katılım ve karar verme mekanizmalarının anlamında çeşitli değişikliklere sebep olmuştur. Tek bir reform ya da uygulama önermeyen yönetişim anlayışı özünde, katılım eylemini yurttaşlardan başlatarak sivil toplum, kamu ve özel sektörde dâhil olacak şekilde toplumun her kesimini içine alacak şekilde gerçekleştirmeyi barındırmaktadır. Müzakere süreçlerini benimseme başta olmak üzere “ortaklaşa yapma” düşüncesini temel alan yönetişim, her türlü yapılanmada demokratik ilke ve öncülleri hayata geçirme çabasında olmaktadır.

Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi, kullanım alanı ve kapasitesinin artması toplumsal dinamiklerin daha değişken ve çeşitlilik arz eden bir nitelik kazanması sonucunu doğurmuş, bu durum karşısında merkezîyetçi katılım mekanizmalarının duyarlılık derecesinden şüphe edilmeye başlanmıştır. Liberal demokrasi ve geleneksel katılım mekanizmalarının toplumun beklentilerine cevap verebilirliği tartışmaya açılmıştır. Söz konusu değişkenlik ve dinamizm ortamında vatandaşların katılımı ve katkıları daha değerli hale gelmiş, bunu sağlamak adına ise vatandaş ve sivil toplum odaklı, iletişime ve etkileşime açık, çok taraflı karar alma mekanizmalarına uyum sağlayabilecek bir yönetim yapılanması kaçınılmaz olmuştur. Bu kapsamda siyasal ve yönetimsel bakımdan yeni yöntemler uygulanmaya başlanmış, liberal demokrasinin en önemli eleştirisi konularından biri olan temsil krizine gerek ulusal gerek yerel düzeyde çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Oy vermek şeklindeki geleneksel katılım yöntemine e-devlet, e-belediye, kent konseyleri, halk kurultayları vb. yeni mekanizmalar eklenmiş, demokrasinin kalitesini iyileştirmek ve bunu sivil toplum ortaklığında yaparak kurumsallaştırmak öncelikli hedef haline almıştır.

KAYNAKÇA

Aksu, H. (2008), “5393 Sayılı Belediye Kanunu Çerçevesinde Kent Yönetiminde Yeniden Yapılanma”, A. Yılmaz ve Y. Bozkurt (Ed.), *Küresel Esintiler ve Yerel Etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi* içinde (s. 35-56), Ankara: Gazi Kitabevi.

Alodalı, F. B., Tuncer, A., Usta, S. ve Halis, M. (2012). Yerel yönetimlerde e-belediyecilik uygulamaları: Akdeniz bölgesi örneği, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 83-95.

Altınkök, S. (2015). Müzakereci Demokrasi Ve Uygulama Yöntemi Olarak “Vatandaş Jürileri” Yaklaşımı” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (6): 1-39.

Balcı, A. ve Kırılmaz, H. (2009). “Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Kapsamında E-Devlet Uygulamaları”, *Türk İdare Dergisi*, (463), 45-70.

Bayar, F. (2010), “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (32): 25-34.

Ceceli Köse, S. (2014). “Müzakereci Demokrasi Kuramı ve Toplumsal ve Politik Dönüşümün İmkânları: Kürt Açılımı Üzerine Bir İnceleme”, *Journal of Global Studies*, (Özel Sayı): 89-115.

Çetin, S. (2010). *Kamusal Karar Alma Sürecinde E-Demokrasi Uygulamaları ve Türkiye*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Çitçi, O. (1996). “Temsil Katılma ve Yerel Demokrasi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 5(6): 5-14.

Demir, O. (2008). *Yerel Siyasette Katılımcılık ve Kalkınma (Türkiye’de Yerel Gündem 21 Örneği)*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

DPT (2000). *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Dursun, D. (1998). “Küreselleşme ve Toplumun İnşasında Bilginin Artan Önemi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 4(19): 154-160.

Emrealp, S. (2010), “Kent Konseylerinin Güçlendirilmesi ve Yerel Demokratik Yönetişim Mekanizmaları Olarak İşlev Görmelerine Yönelik Eğitim ve Kapasite Geliştirme Desteği Sağlanması”, <http://kentkonseyi.umraniye.bel.tr/userfiles/files/kentkonseyi/kentkonseyleri-kilavuzu.pdf> (08.03.2018).

Erdağ, R. ve Peker, K. (2014). “Küreselleşme Sürecinin Demokrasi Üzerine Etkisi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5(1): 211-220

Eroğlu, H.T. (2006). “Yönetime Katılma Biçimleri ve Yerel Yönetimlerde Demokratik Mekanizmalar”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. (11): 191-206.

Görmez, K. ve Uçar Altınışik, H. (2011). *Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri*. Kent Konseyleri Sempozyumu Bildiri Kitabı, Bursa Kent Konseyi Bilimsel Yayınlar Dizisi-1, Birinci Baskı, ss.31-51

Gözübüyük, A.Ş. (2003). *Anayasa Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Güler, T., Şahnagil, S. ve Güler, H. (2016). 2000’li yıllarda yerel demokrasi ve yerel yönetimlerde demokratik uygulamalar, *1. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde (ss. 1388-1403), Elazığ: Asos Yayınları.

Henden, B. ve Henden, R. (2005). Yerel yönetimlerin hizmet sunumlarındaki değişim ve e-belediyeçilik, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 48-66.

Kalaycıoğlu, E. (2012). “Türkiye’de Halkoylamaları: Katılma mı, Yürütme Vesayeti mi?”, *Demokrasi ve Siyasal Katılım* içinde (ss. 68-74), İstanbul: Ezgi Yayınevi.

Kaypak, Ş. (2011). *Katılımcı Yönetim Mekanizması Olarak Kent Konseyleri*. Kent Konseyleri Sempozyumu Bildiri Kitabı, Bursa Kent Konseyi Bilimsel Yayınlar Dizisi-1, Birinci Baskı, ss.134-158

Korkmaz, E. “Demokrasi Kavramı ve Müzakereci Demokrasi”, <http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerV/609.pdf> Erişim Tarihi: 05.03.2018.

Maraş, G. (2011). “Kamu Yönetimlerinde E-Devlet ve E-Demokrasi İlişkisi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (37): 121-144.

OECD (2003), *The e-government imperative*, Paris.

Özdemir, A. Tamer (2011), “Mahalli İdarelerde Halk Katılımı Bağlamında Kent Konseyleri”, *Sayıştay Dergisi*, (83): 31-56.

Parlak, B. (2011), *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. Bursa: MKM Yayıncılık.

Sitembölükbaşı Ş. (2005). “Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (10): 139-144.

Şahin, A., Temizel, H. ve Temizel, M. (2004). “Türkiye’de Demokrasiden E-Demokrasiye Geçiş Süreci ve Karşılaşılan Sorunlar” <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/edemokrasiyegercis.pdf> (10.03.2018).

Şahin, K. (2006). *Türkiye’de Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlete Bakış*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya.

Şahin, A. (2007). “Türkiye’de E-Belediye Uygulamaları ve Konya Örneği”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (29): 161-189.

Şen, İ. G. (2012). “Doğrudan Demokrasi Aracılığıyla Siyasal Katılımı Artırmak: Referanduma Dair Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Demokrasi ve Siyasal Katılım* içinde (ss. 75-85), İstanbul: Ezgi Yayınevi.

Temiz, H. E. (2012). “Sosyal Politika Bağlamında Yönetişim”, *Toplum ve Demokrasi*, 6(Ocak-Aralık): 201-217.

Terzi, E. ve Koçak, Y. (2014). “Hemşehri Dernekleri, Hemşehrilik Bilinci ve Kentlileşme İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: İstanbul/Sultangazi’deki Karşılıklı Hemşehri Dernekleri Örneği”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32): 137-150.

Tosun, G. (2001). “Türkiye’de Devlet- Sivil toplum ilişkisi Bağlamında Demokrasinin Pekışmesinin Önündeki Engellere İlişkin Kuramsal ve Pratik Bir Yaklaşım”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 1(1): 224-243.

- Yalçındağ, S. (1996). *Belediyelerimiz ve Halkla İlişkileri*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Yerlikaya, H. (2015). *Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Katılımcılık Ve Bilgi Ve İletişim Teknolojileri*, Planlama Uzmanlığı Tezi, Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Yıldırım, S. (1993). *Yerel Yönetimler ve Demokrasi*, İstanbul: IULA EMME Yayınları.
- Yılmaz, A. (2004). *İkinci Küreselleşme Dalgası*, Ankara: Vadi Yayınları.
- E-Devlet Portalı, E-Devlet Hakkında [URL: <http://www.edevlet.gov.tr/e-devlet-hakkında/>] internet adresinden 07 Mart 2018 tarihinde edinilmiştir.